

KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHISHDA XALQARO VA MILLIY TAJRIBA

Turg'unov Bunyodbek Rustamjon o'g'li

Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat-protsessual
huquqi sho'bası o'qituvchisi, Toshkent, O'zbekiston Respublikasi
Telefon raqam: +998 99 011 44 74

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23062095>

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada korrupsiyaga qarshi kurashishning xalqaro va milliy huquqiy tajribasi tahlil qilingan. Muallif Birlashgan Millatlar Tashkilotining Korrupsiyaga qarshi konvensiyasi, Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (OECD) hamda Transparency International tashkilotining faoliyati misolida jahon amaliyotidagi asosiy yondashuvlarni ko'rib chiqadi. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda amalga oshirilgan institutsional va qonunchilik islohotlari, xususan Respublika korrupsiyaga qarshi kurashish agentligining tashkil etilishi, "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi qonun va milliy strategiyalar tahlil qilinadi. Xalqaro va milliy tajribani qiyosiy o'rganish asosida O'zbekiston uchun korrupsiyaga qarshi samarali choralarni takomillashtirish yuzasidan xulosa va tavsiyalar ishlab chiqilgan

Kalit so'zlar: korrupsiya, korrupsiyaga qarshi kurashish, xalqaro tajriba, milliy qonunchilik, BMT Konvensiyasi, shaffoflik, institutsional islohotlar, davlat boshqaruvi, huquqbuzarlik profilaktikasi, O'zbekiston

Korrupsiya nafaqat huquqiy, balki ijtimoiy-iqtisodiy hodisa sifatida ham davlat boshqaruvi samaradorligiga, jamiyatning davlat institutlariga bo'lgan ishonchiga va mamlakat investitsion muhitiga sezilarli salbiy ta'sir ko'rsatadi. Zamonaviy sharoitda korrupsiyaga qarshi kurashish alohida davlatning ichki masalasi bo'lib qolmay, balki xalqaro hamjamiyatning umumiy vazifasiga aylanib bormoqda. Shu bois korrupsiyaga qarshi kurashishning xalqaro tajribasini o'rganish va uni milliy huquqiy tizimga moslashtirish dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Mazkur maqolaning maqsadi korrupsiyaga qarshi kurashishning jahon amaliyotida shakllangan asosiy yondashuvlarini tahlil qilish hamda O'zbekiston Respublikasida bu boradagi milliy tajribani, xususan so'nggi institutsional va qonunchilik islohotlarini yoritishdan iborat.

Korrupsiyaga qarshi kurashishning xalqaro tajribasi

Xalqaro miqyosda korrupsiyaga qarshi kurashishning huquqiy asosini 2003-yilda qabul qilingan Birlashgan Millatlar Tashkilotining Korrupsiyaga qarshi konvensiyasi tashkil etadi. Ushbu hujjat korrupsiyaning oldini olish, uni jinoiy javobgarlikka tortish, xalqaro hamkorlik va korrupsion yo'l bilan orttirilgan mol-mulkni qaytarish kabi to'rtta asosiy yo'nalishni birlashtirgan kompleks yondashuvni belgilab beradi. Konvensiyaga a'zo davlatlar, jumladan O'zbekiston Respublikasi ham, ushbu me'yorlarni milliy qonunchiligiga implementatsiya qilish majburiyatini o'z zimmalariga olganlar.

Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (OECD) doirasida ishlab chiqilgan xorijiy amaldorlarni pora berishga qarshi konvensiya transmilliy korporatsiyalar faoliyatidagi korrupsiyaga qarshi kurashishning muhim

mexanizmi hisoblanadi. Bu hujjat xalqaro tijorat operatsiyalarida davlat amaldorlariga pora berishni jinoiy javobgarlikka tortishni nazarda tutadi va rivojlangan davlatlarning biznes-muhitini shaffoflashtirishda muhim rol o'ynagan.

Nodavlat notijorat tashkilotlar orasida Transparency International tashkilotining faoliyati alohida ahamiyatga ega. Tashkilot har yili e'lon qiladigan Korrupsiya idrok etish indeksi (Corruption Perceptions Index) davlatlarning korrupsiyaga qarshi siyosatini baholash va xalqaro reytingda taqqoslash imkonini beruvchi tan olingan vosita sifatida qo'llaniladi. Bu indeks nafaqat xalqaro tashkilotlar, balki milliy hukumatlar tomonidan ham islohotlar samaradorligini kuzatib borish uchun mo'ljal sifatida ishlatiladi.

Xorijiy davlatlar tajribasiga nazar tashlaganda, Singapur, Janubiy Koreya va Gruziya kabi mamlakatlarning tajribasi alohida e'tiborga loyiq. Bu davlatlarda korrupsiyaga qarshi kurashishning muvaffaqiyati asosan mustaqil va vakolatli maxsus organlarning tashkil etilishi, davlat xizmatchilari daromadlarining shaffofligini ta'minlash, elektron davlat xizmatlarini joriy etish orqali insonlarning amaldorlar bilan bevosita aloqasini kamaytirish hamda jamoatchilik nazoratini kuchaytirish kabi omillar bilan bog'liq bo'lgan. Xususan, Gruziyaning politsiya va davlat xizmatlari sohasidagi tez va radikal islohotlari qisqa muddatda korrupsiya darajasini keskin pasaytirishga imkon bergan amaliy misol sifatida ko'plab tadqiqotlarda tilga olinadi.

Singapur tajribasi esa uzoq muddatli va izchil siyosat namunasi sifatida qaraladi: Korrupsiyaga qarshi amaliyotlarni tergov qilish byurosi (CPIB) o'n yilliklar davomida mustaqil faoliyat yuritib, yuqori martabali

amaldorlarni ham jinoiy javobgarlikka tortish borasida qat'iy pozitsiyani namoyon etgan, bu esa davlat xizmatiga bo'lgan jamoatchilik ishonchini yuksak darajada saqlashga xizmat qilgan. Janubiy Koreyada esa amaldorlar mol-mulki va daromadlarini deklaratsiya qilish tizimi, shuningdek "pora berish va olishni taqiqlash to'g'risida"gi maxsus qonunchilik korrupsiyaning oldini olishning muhim vositasi sifatida e'tirof etiladi. Umumiy xulosa shundaki, xalqaro tajribada korrupsiyaga qarshi kurashish faqat jazolash choralari bilan emas, balki profilaktika, shaffoflik va institutsional mustaqillikning uyg'un birikmasi orqali samarali natija beradi.

O'zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashishning milliy tajribasi

So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida tizimli islohotlar amalga oshirilmoqda. 2017-yilda qabul qilingan "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi Qonun ushbu sohadagi asosiy me'yoriy-huquqiy hujjat sifatida korrupsiyaning oldini olish, uni aniqlash va bartaraf etish bo'yicha davlat organlari, fuqarolik jamiyati institutlari va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlikning huquqiy asoslarini belgilab berdi.

Muhim institutsional islohot sifatida Respublika korrupsiyaga qarshi kurashish agentligining tashkil etilishini alohida ta'kidlash lozim. Ushbu agentlik korrupsiyaga qarshi milliy siyosatni ishlab chiqish va amalga oshirish, davlat organlari faoliyatida korrupsiogen omillarni bartaraf etish, shuningdek jamoatchilik bilan hamkorlikni yo'lga qo'yish vazifalarini bajarmoqda. Agentlikning tashkil etilishi vakolatlarining bir markazda jamlanishi va korrupsiyaga qarshi kurashish siyosatining izchilligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Korrupsiyaga qarshi kurashishning oldini olish yo'nalishida davlat xizmatlarini raqamlashtirish muhim ahamiyat kasb etmoqda. "Elektron hukumat" tizimining rivojlantirilishi, "yagona interaktiv davlat xizmatlari portali" orqali fuqarolarga xizmat ko'rsatishning joriy etilishi amaldor bilan fuqaro o'rtasidagi bevosita aloqani qisqartirish orqali korrupsiya xavfini kamaytirishga yo'naltirilgan. Shuningdek, normativ-huquqiy hujjatlar loyihalarining korrupsiyaga qarshi ekspertizadan o'tkazilishi amaliyoti qonunchilikda korrupsiogen normalarning oldindan bartaraf etilishiga xizmat qilmoqda.

Bundan tashqari, O'zbekistonda korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida davlat organlari faoliyatini baholashning ochiq reytingi joriy etilgani, davlat xaridlari tizimining elektron shaklga o'tkazilgani hamda jamoat nazorati kengashlarining tashkil etilishi ham muhim islohotlar sirasiga kiradi. Bu choralar davlat resurslaridan foydalanish jarayonlarining ochiqligini ta'minlash va korrupsion xavf-xatarlarni kamaytirishga qaratilgan. Shu bilan birga, ta'lim tizimida korrupsiyaga nisbatan murosasiz munosabatni shakllantirish maqsadida yoshlar o'rtasida huquqiy tarbiya va ma'rifiy ishlarga ham alohida e'tibor qaratilmoqda.

Shu bilan birga, milliy tajribada bir qator muammolar ham saqlanib qolmoqda. Xususan, korrupsiyaga qarshi kurashish organlarining mustaqilligini yanada mustahkamlash, jamoatchilik nazorati mexanizmlarini

kengaytirish, jarayonlarning shaffofligini ta'minlash hamda xalqaro standartlarga muvofiq monitoring va baholash tizimlarini takomillashtirish zarurati mavjud. Xalqaro tajribadan ko'rinib turibdiki, faqat qonunchilikni takomillashtirish yetarli emas — bu jarayon institutsional mustaqillik, kadrlar siyosati va jamiyat ishtirokining barqaror uyg'unligini talab etadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, korrupsiyaga qarshi kurashish samarali natija berishi uchun xalqaro huquqiy standartlar bilan milliy huquqiy tizimning uyg'un rivojlanishi zarur. Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, korrupsiyaga qarshi kurashishning muvaffaqiyati mustaqil institutsional tuzilmalar, shaffof davlat boshqaruvi, raqamli texnologiyalarning keng joriy etilishi va fuqarolik jamiyatining faol ishtiroki bilan bevosita bog'liq. O'zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan islohotlar ushbu yo'nalishda ijobiy dinamikani namoyon etsa-da, xalqaro andozalarga to'liq muvofiqlashtirish, institutlar mustaqilligini kuchaytirish va monitoring tizimlarini takomillashtirish bo'yicha izchil ishlarni davom ettirish talab etiladi. Xalqaro tajribani puxta o'rganish va uni milliy sharoitga moslashtirib joriy etish korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi milliy siyosatning yanada samarali bo'lishiga xizmat qiladi.